

Itzulpen automatikoa IXA taldean

I. Alegria, A. Díaz de Ilarraza, G. Labaka, M. Lersundi,
A. Mayor eta **K. Sarasola**

**IXA Taldea. Informatika Fakultatea
Euskal Herriko Unibertsitatea**

Ekinbideak

- **Matxin**
 - Erregeletan eta transferentzian oinarritutako prototipoa
 - es->eu eta en->eu
- **OpenTrad**
 - es->eu, es<->ca, es<->ga
- **Itzulpen-memoriak sortu eta erabiltzeko tresnak**
- **Ikerlerroak**

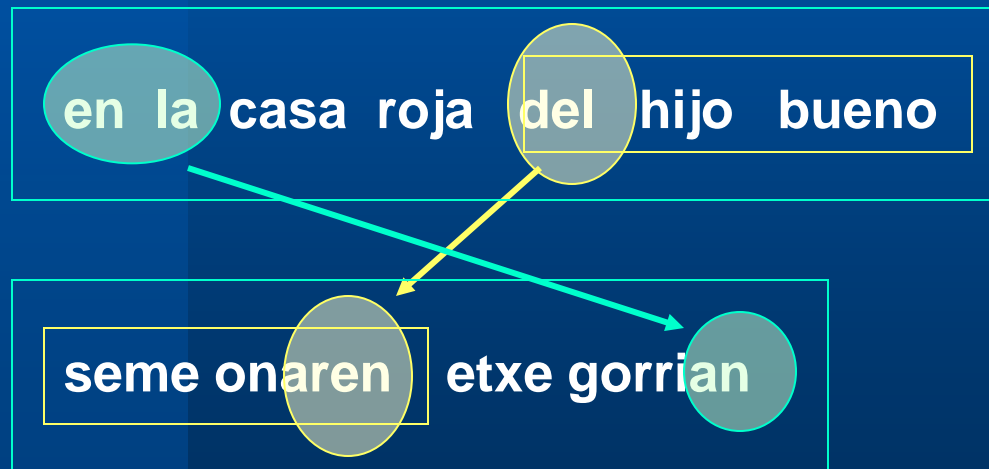
IArako prototipoa: Matxin

- **Eleanitza**
ingelese-euskara eta espainiera-euskara
- **Transferentzian oinarritua**
- **Estaldura zabaleko baliabide eta tresna linguistikoen berrerabilpena**
(EDBL, hiztegi elebidun elektronikoak, Morfeus, sintaxi-gramatika, ...)

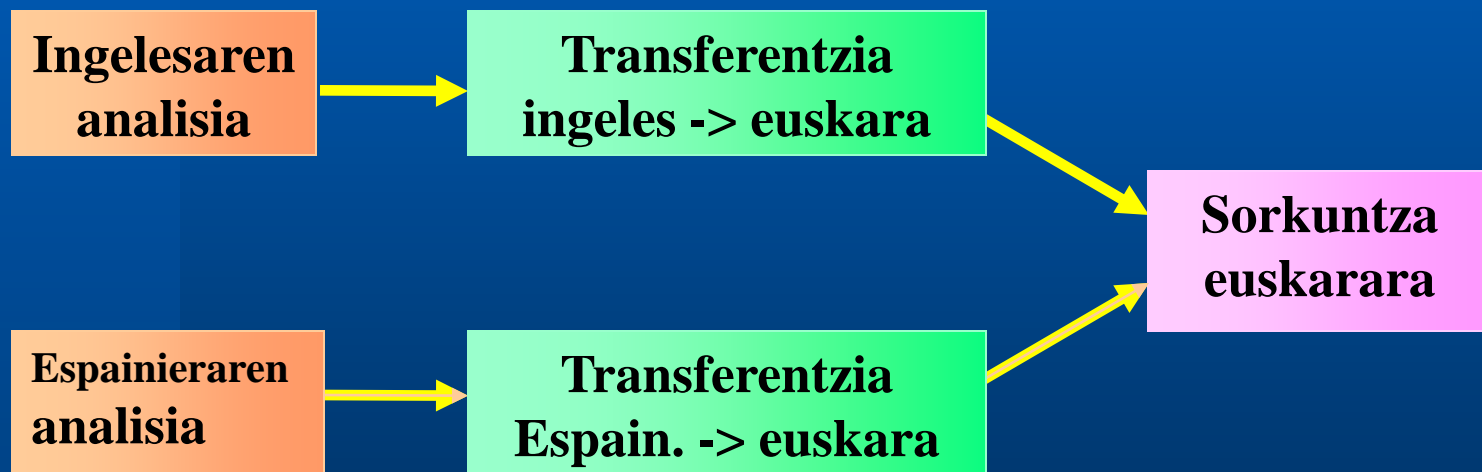
Euskarara itzultzeko zailtasuna

- Sintagmen egitura eta esaldiaren oso bestelakoak dira ingelesez eta espainieraz

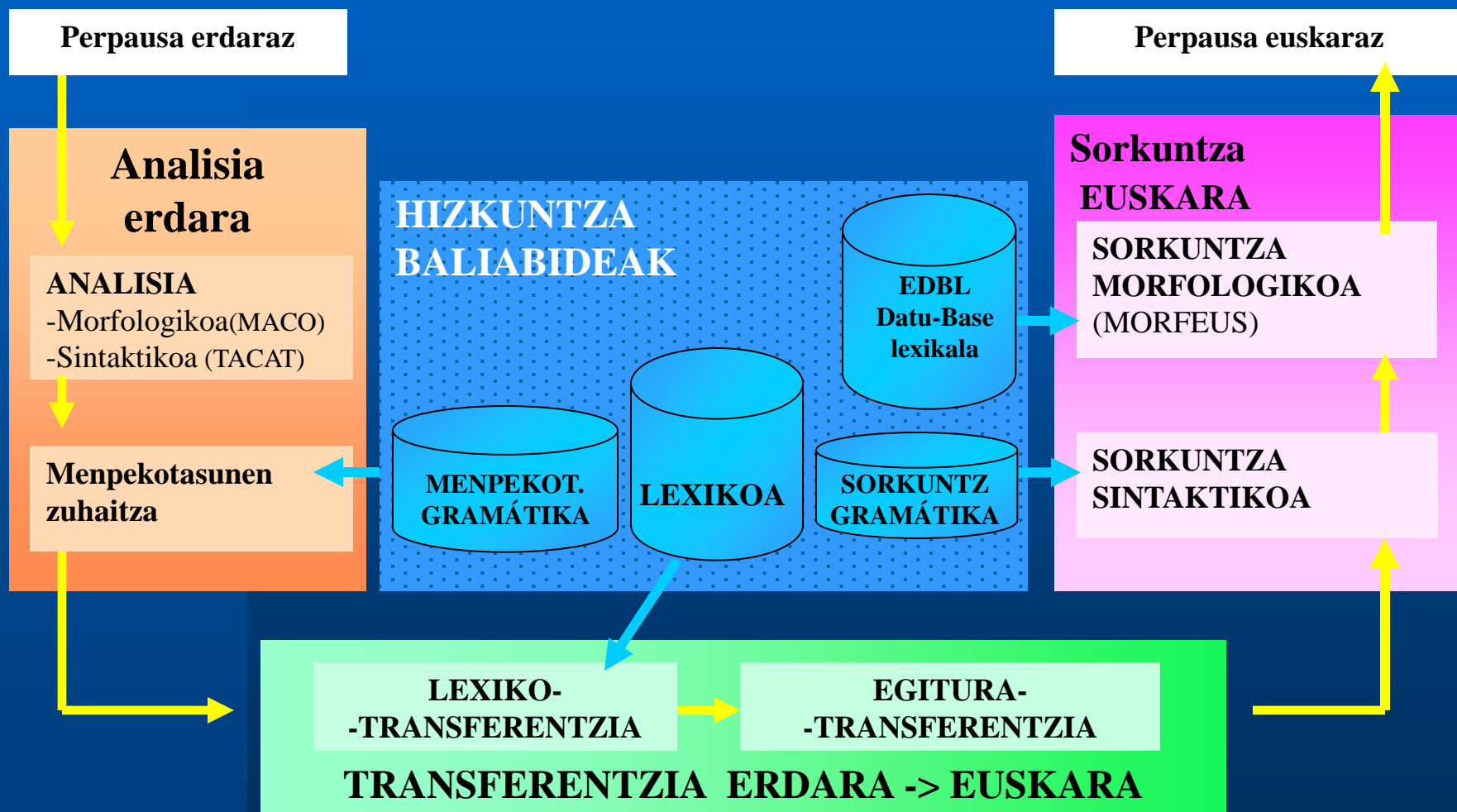

Sistemaren arkitektura (I)

Sistemaren arkitektura (II)

Itzulpenaren adibide bat

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

"herri polit hartan eraikitako etxeen barruan"

**Analisis
ERDARA**

**Sorkuntza
EUSKARA**

**TRANSFERENTZIA
ERDARA->EUSKARA**

Analisisa (I)

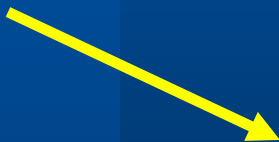
Analisi morfologiko eta sintaktikoa

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

ANALISIA

-Morfologiko(MACO)
-Sintaktiko (TACAT)

Forma	Lema	Inf. morfologikoa
dentro_de	dentro_de	[sps00]
las	la	[tdfp0]
casas	casa	[ncfp000]
construidas	construir	[vmpp0pf]
en	en	[sps00]
aquel	aquel	[dd3ms00]
bonito	bonito	[aq0ms00]
pueblo	pueblo	[ncms000]

Analisis

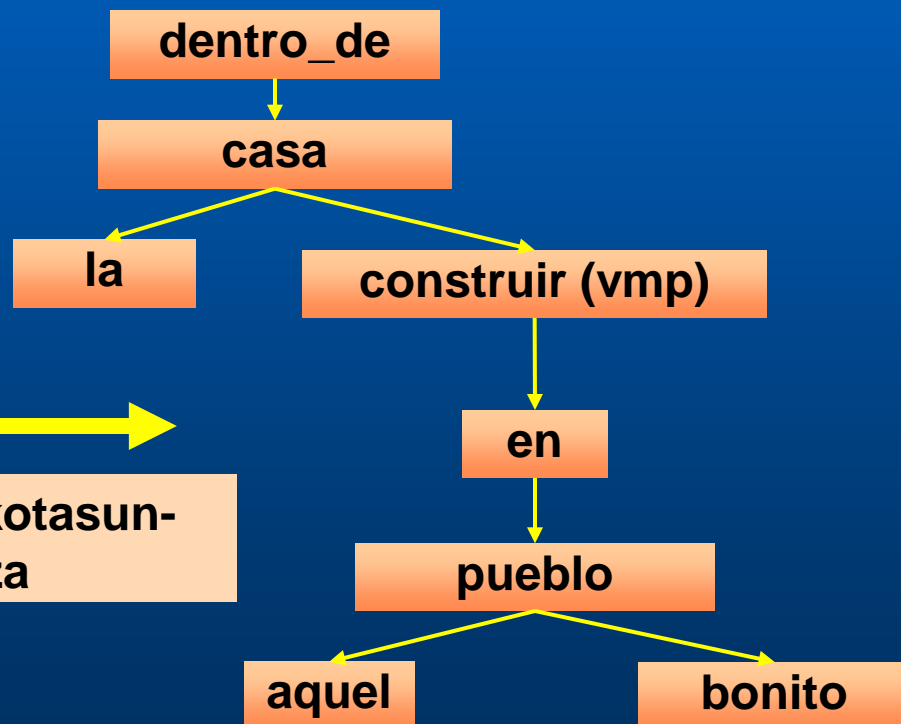
Menpekotasun-zuhaitza lortzea

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

Forma	Lema	Inf. morfológica
dentro_de	dentro_de	[sps00]
las	la	[tdfp0]
casas	casa	[ncfp000]
construidas	construir	[vmpp0pf]
en	en	[sps00]
aquel	aquel	[dd3ms00]
bonito	bonito	[aq0ms00]
pueblo	pueblo	[ncms000]

Menpekotasun-zuhaitza

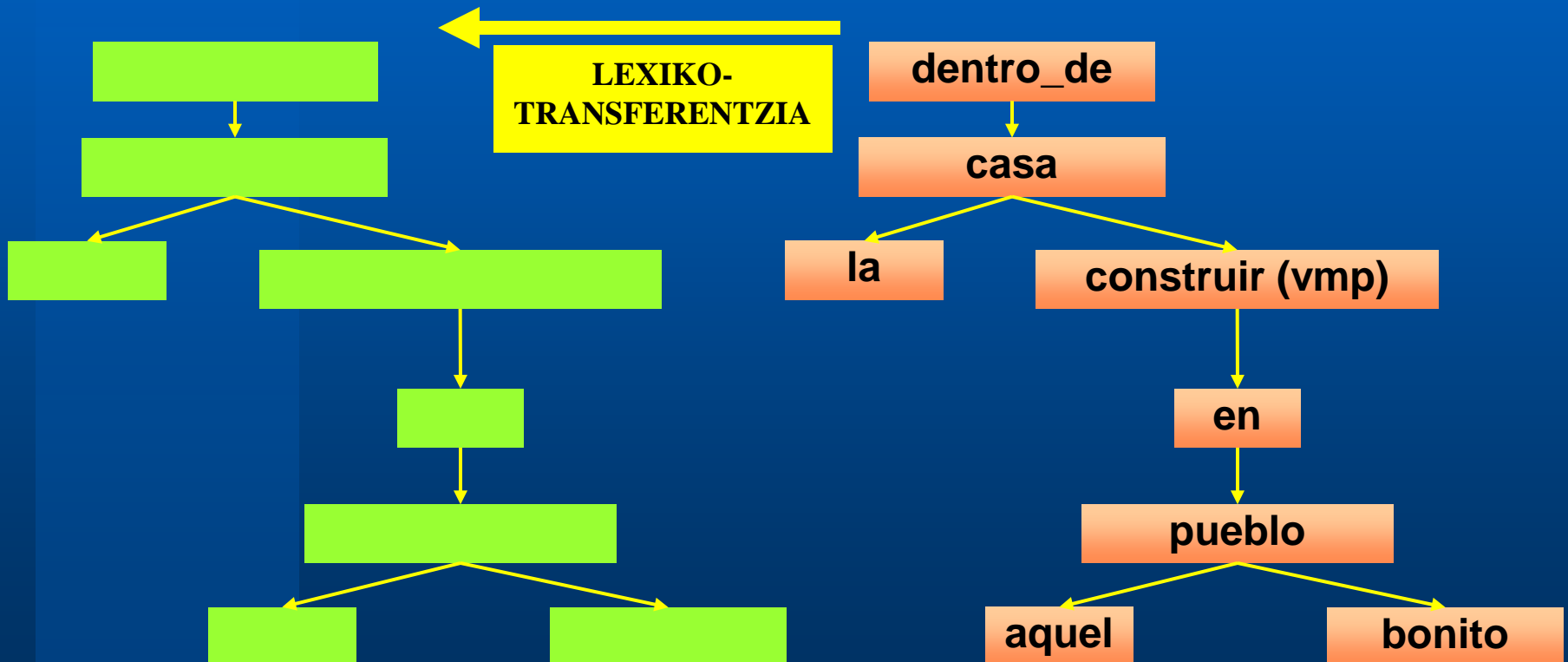

Transferentzia

Lexiko-transferentzia (I)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

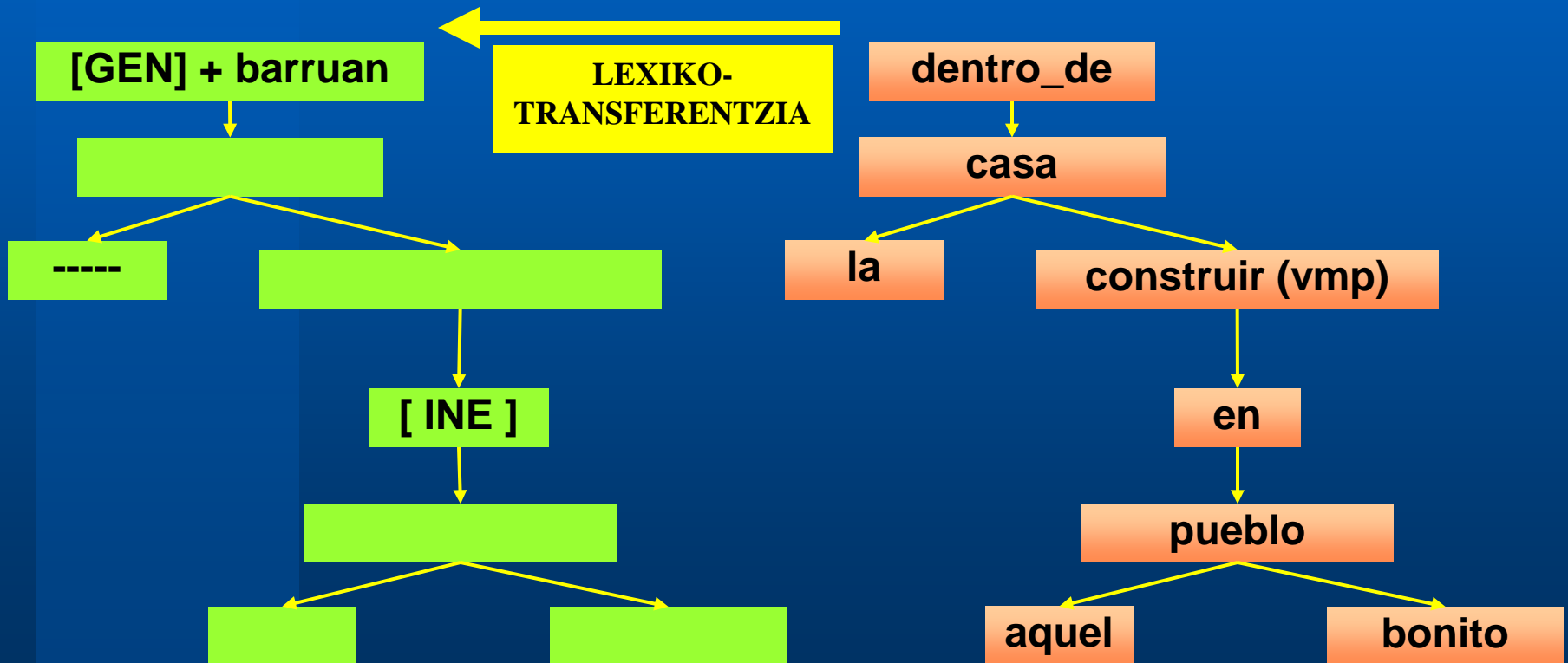

Transferentzia

Lexiko-transferentzia (II)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

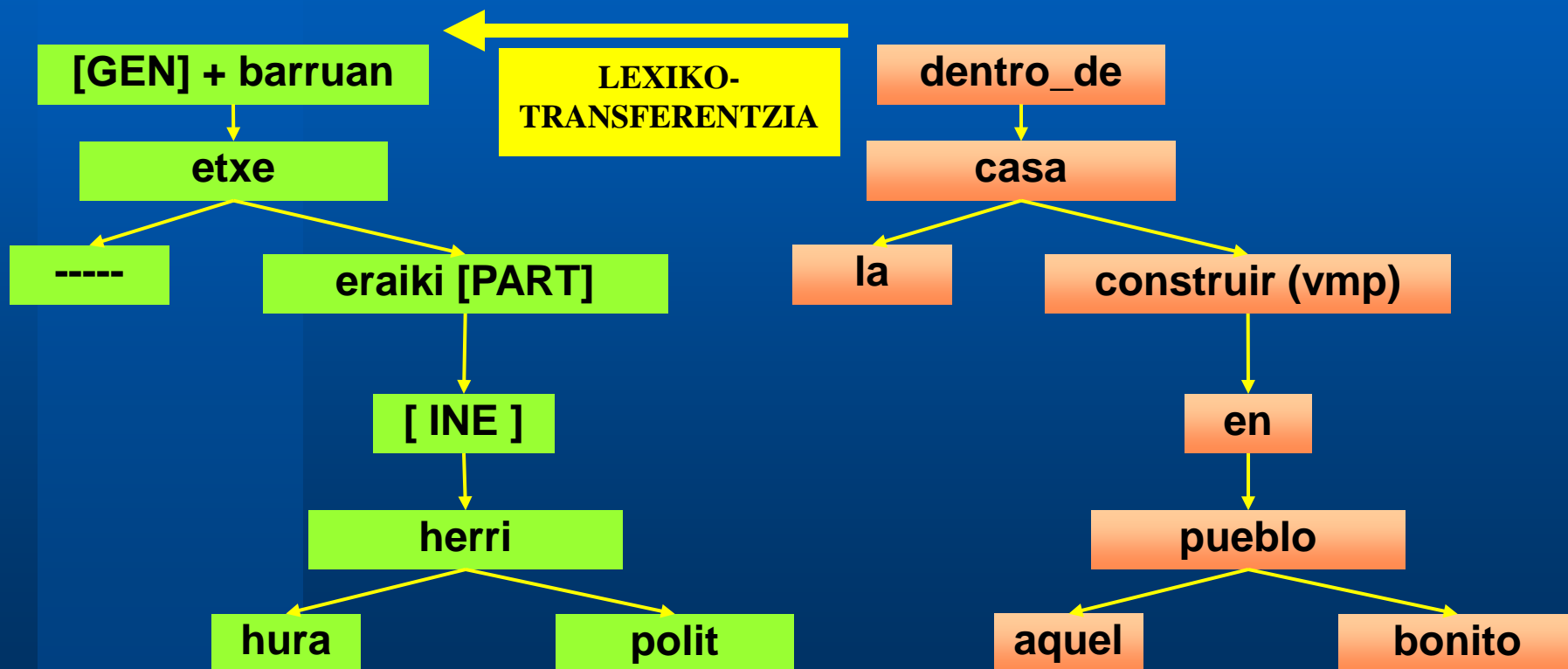

Transferentzia

Lexiko-transferentzia (III)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

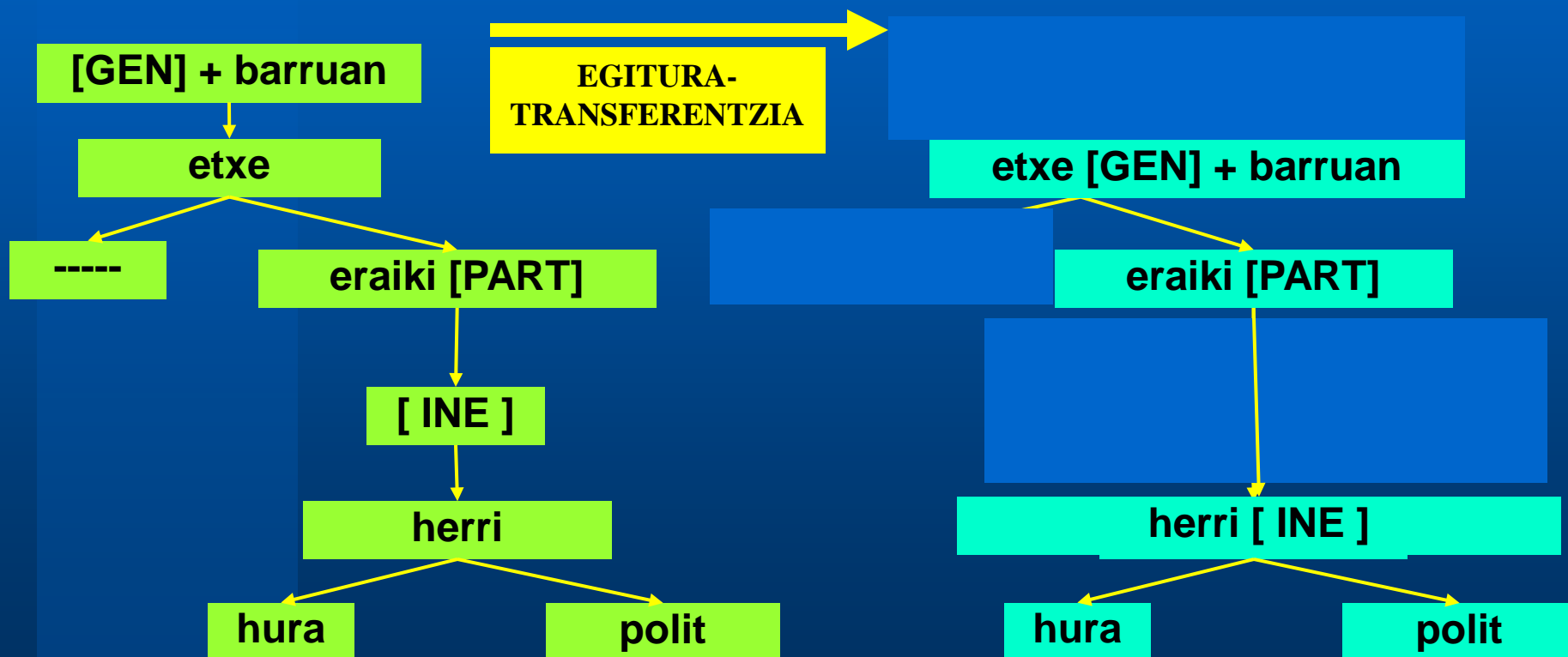

Transferentzia

Egitura-transferentzia

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (I)

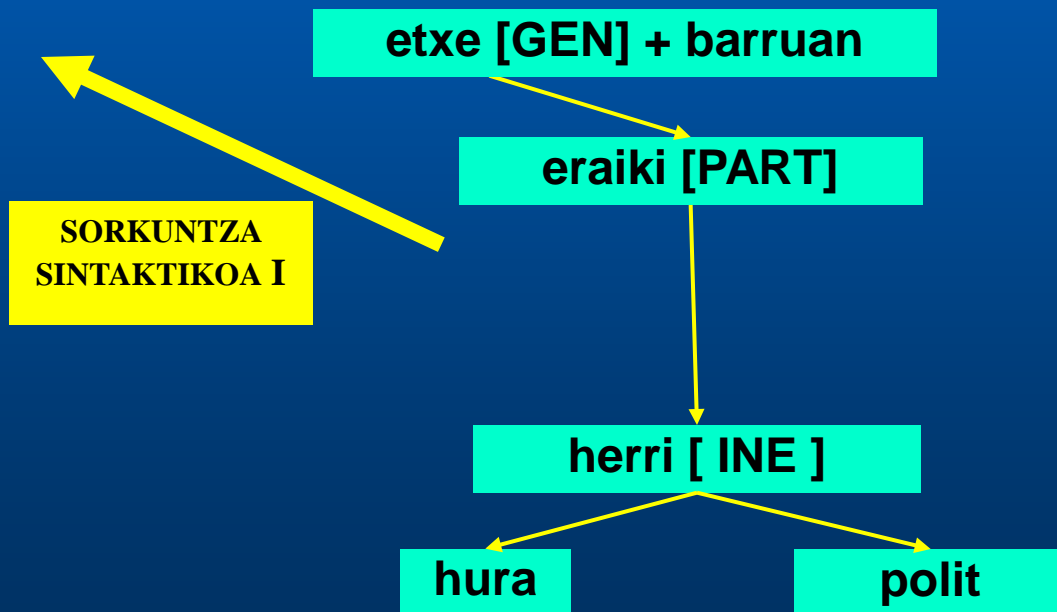
“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

Hitzen berrordenazioa

Gramatika bat erabiliz

- 33 erregela bitar
- PATR gramatikaren egokitzapena

Sorkuntza

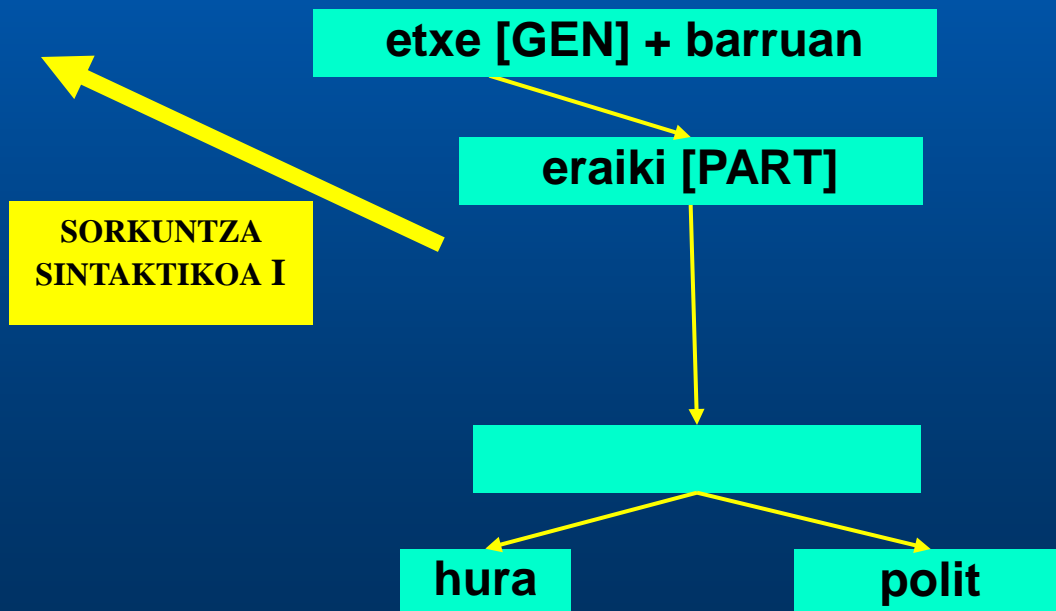
Sorkuntza sintaktikoa (II)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (III)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan

eraiki [PART]

SORKUNTZA
SINTAKTIKOA I

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (IV)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

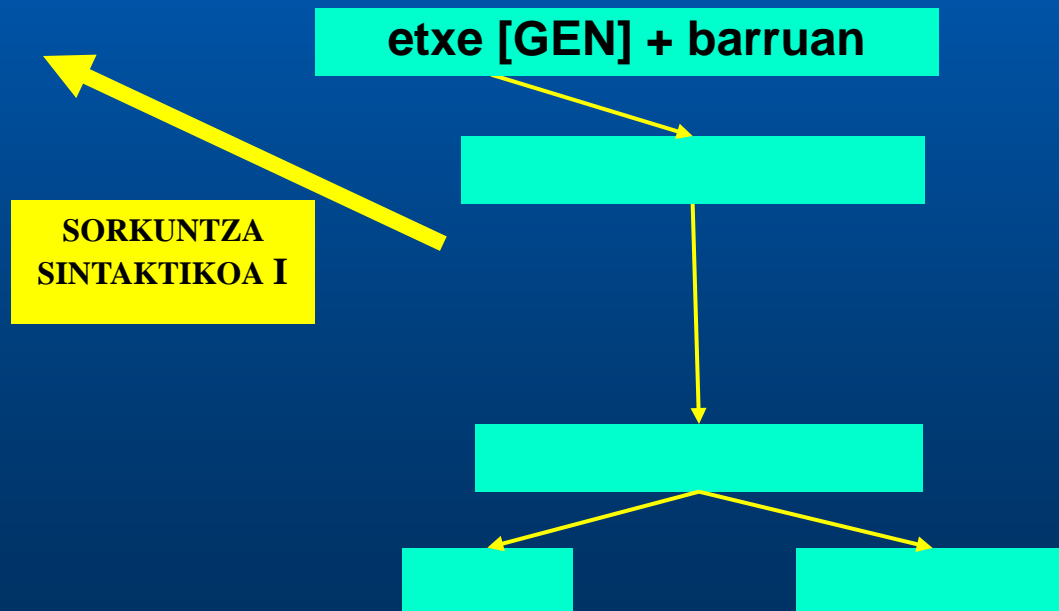
herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (V)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

SORKUNTZA
SINTAKTIKOA I

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (V)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

SORKUNTZA
SINTAKTIKOA I

Sorkuntza

Sorkuntza sintaktikoa (VI)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri [INE]
pueblo (en)

polit
bonito

hura
aquel

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

SORKUNTZA
SINTAKTIKOA II

Kasu-markaren
birkokapena

herri |
puebl

polit
bonito

hura [INE]
aque (en)

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza morfologikoa (I)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

hartan
aquel (en)

SORKUNTZA
MORFOLOGIKOA

herri
pueblo

polit
bonito

hura [INE]
aquel (en)

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza morfologikoa (II)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

hartan
aquel (en)

eraikitako
construido

SORKUNTZA
MORFOLOGIKOA

herri
pueblo

polit
bonito

hura [INE]
aquel (en)

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza morfologikoa (III)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

hartan
aquel (en)

eraikitako
construido

etxeen barruan
casa (de) +dentro

SORKUNTZA
MORFOLOGIKOA

herri
pueblo

polit
bonito

hura [INE]
aquel (en)

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza morfologikoa (IV)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri
pueblo

polit
bonito

hartan
aquel (en)

eraikitako
construido

etxeen barruan
casa (de) +dentro

SORKUNTZA
MORFOLOGIKOA

herri
pueblo

polit
bonito

hura [INE]
aquel (en)

eraiki [PART]
construido

etxe [GEN] + barruan
casa (de) +dentro

Sorkuntza

Sorkuntza morfologikoa (V)

“dentro de las casas construidas en aquel bonito pueblo ”

herri
pueblo

polit
bonito

hartan
aquel (en)

eraikitako
construido

etxeen barruan
casa (de) +dentro

"herri polit hartan eraikitako etxeen barruan"

Ekinbideak

- **Matxin**
 - Erregeletan eta transferentzian oinarritutako prototipoa
 - es->eu eta en->eu
- **OpenTrad**
 - es->eu, es<->ca, es<->ga
- **Itzulpen-memoriak sortu eta erabiltzeko tresnak**
- **Ikerlerroak**

OpenTrad

Matxin 2004

- Transferentzian oinarritutakoa
- es->eu,

eta gainera ...

- es<->ca, es<->ga
- Kode irekia eta libre.
- Formatuen estandarizazioa XML lengoaiaren bitartez
- Teknologia: egoera finituak, transduktoreak
 - Ondo dokumentatua eta oso eraginkorra

OpenTrad - Proiektuko kideak

- Transducens (Alacanteko Unibertsitatea)
- IXA (Euskal Herriko Unibertsitatea)
- TALP (Kataluniako Unibertsitate Politeknikoa)
- Linguistika Informatikoko Mintegia (Vigoko Unibertsitatea)
- Eleka Ingeniaritza Linguistikoa
- Elhuyar Fundazioa
- Galiziako Imaxin Software

OpenTrad - Emaidzak

- Webgune bat itzulpenak egiteko
- Programaren kode irekia
(GPL, LGPL edo CC lizentziapean)
- Hizkuntza-baliabideek (lexiko elebiduna...)
 - oinarrizko bat libre izango da
 - bertsiio osatuagoak lizentziapean

OpenTrad - Oinarriak

- **Matxin.** Transferentzia bidezko teknologia
- ***InterNostrum.***
 - ca-es Transducens taldea (Alacanteko Unibertsitatea)
 - dohain erabil daiteke web bidez.
 - *Egoera finituak, transduktoreak*
- ***FreeLing***
 - UPCK garatua
 - Espainieraren eta ingelesaren azterketarako software librea da
 - CVS bidez zabaltzen da. Edonork erabil edo alda dezake
 - MACO, TACAT eta RELAX (Matxin-ekoak) programen bertsio librea
 - Txala: FreeLing + sintaxi-menpekotasunak

OpenTrad – Osagaiak

Analisis

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

Analisis

comido
|
han

amigos
|
los

manzanas
|
rojas

SUJ

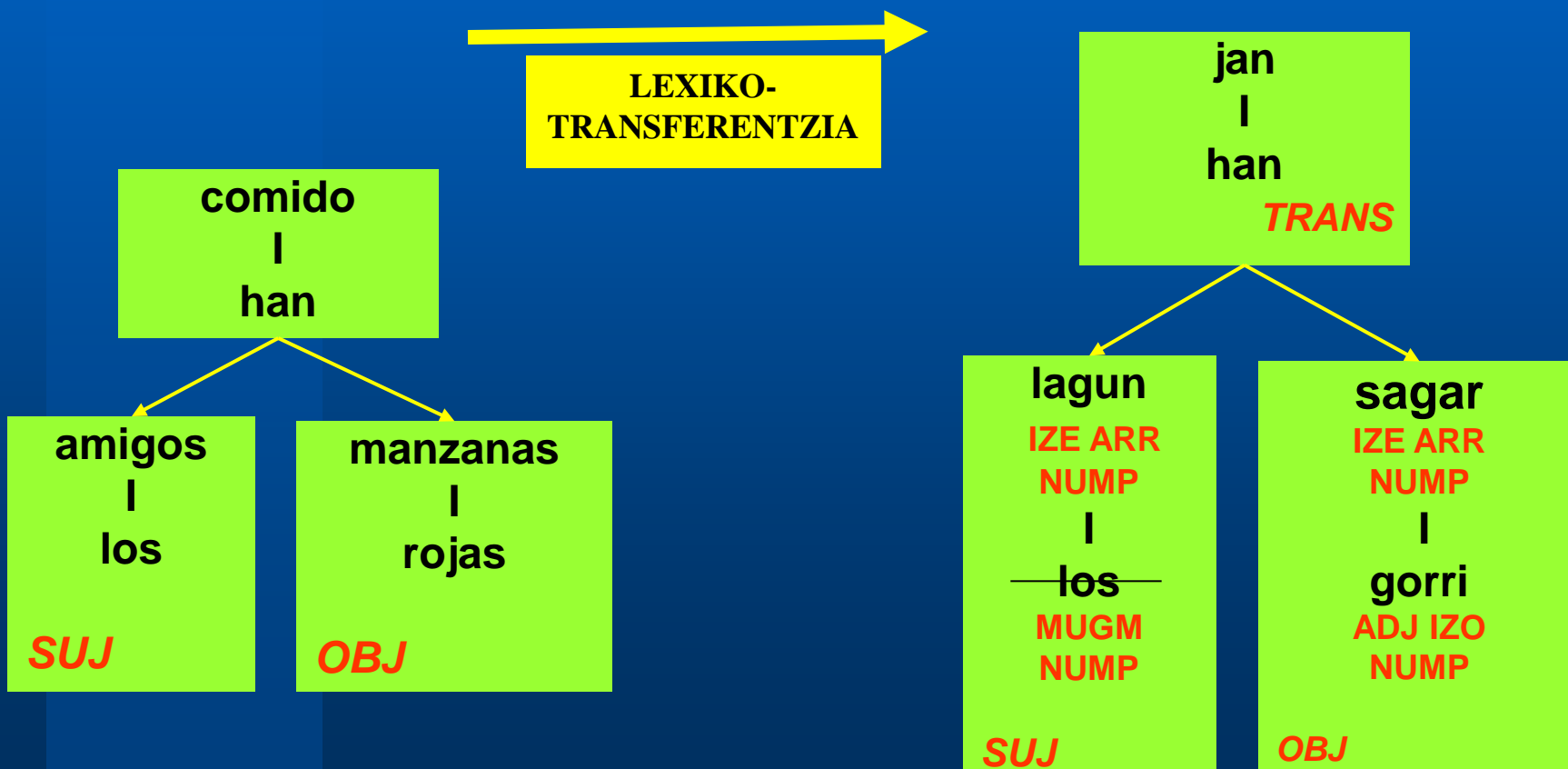
OBJ

Transferentzia

Lexiko-transferentzia

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

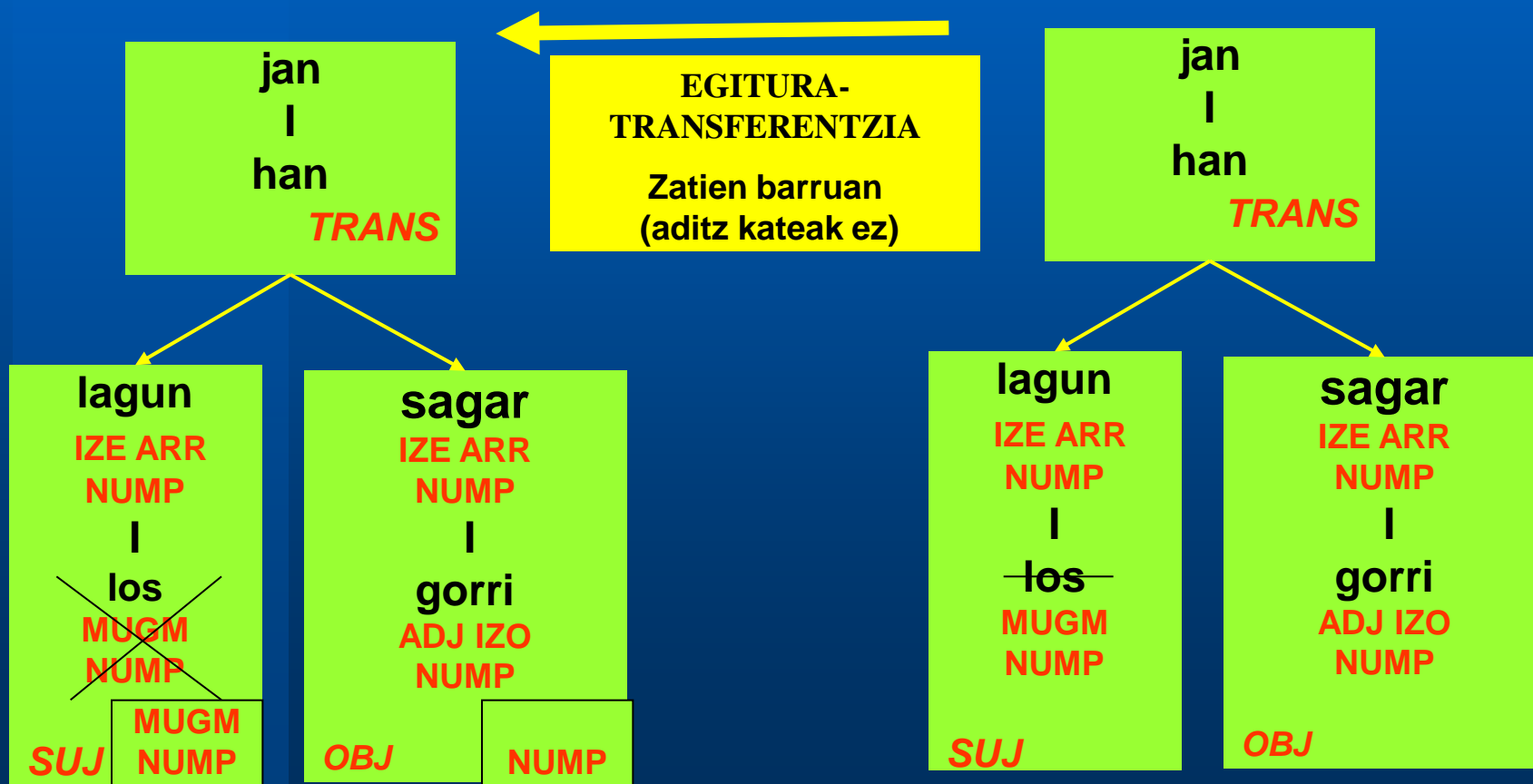

Transferentzia

Egitura-transferentzia (I)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

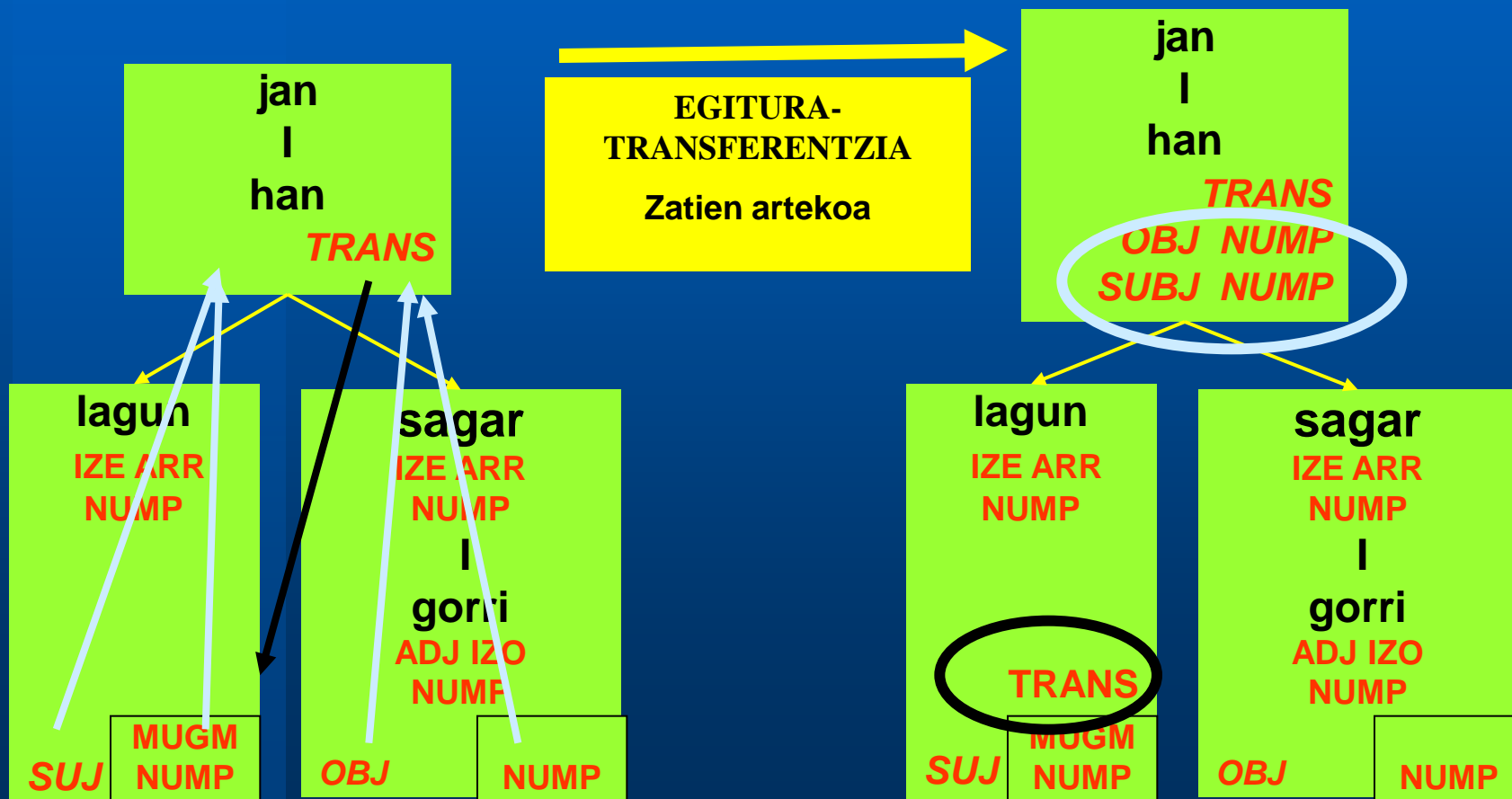

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

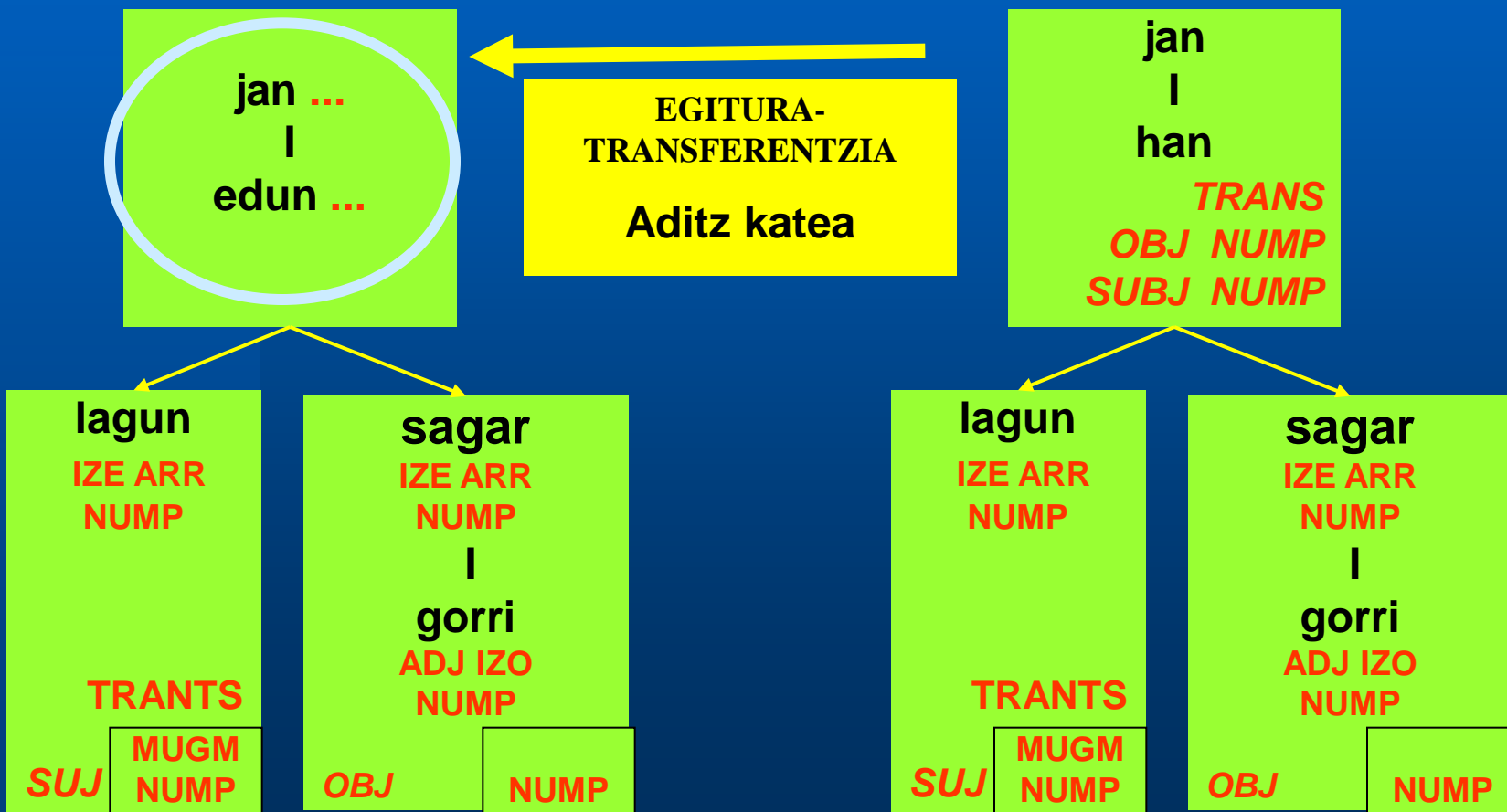

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

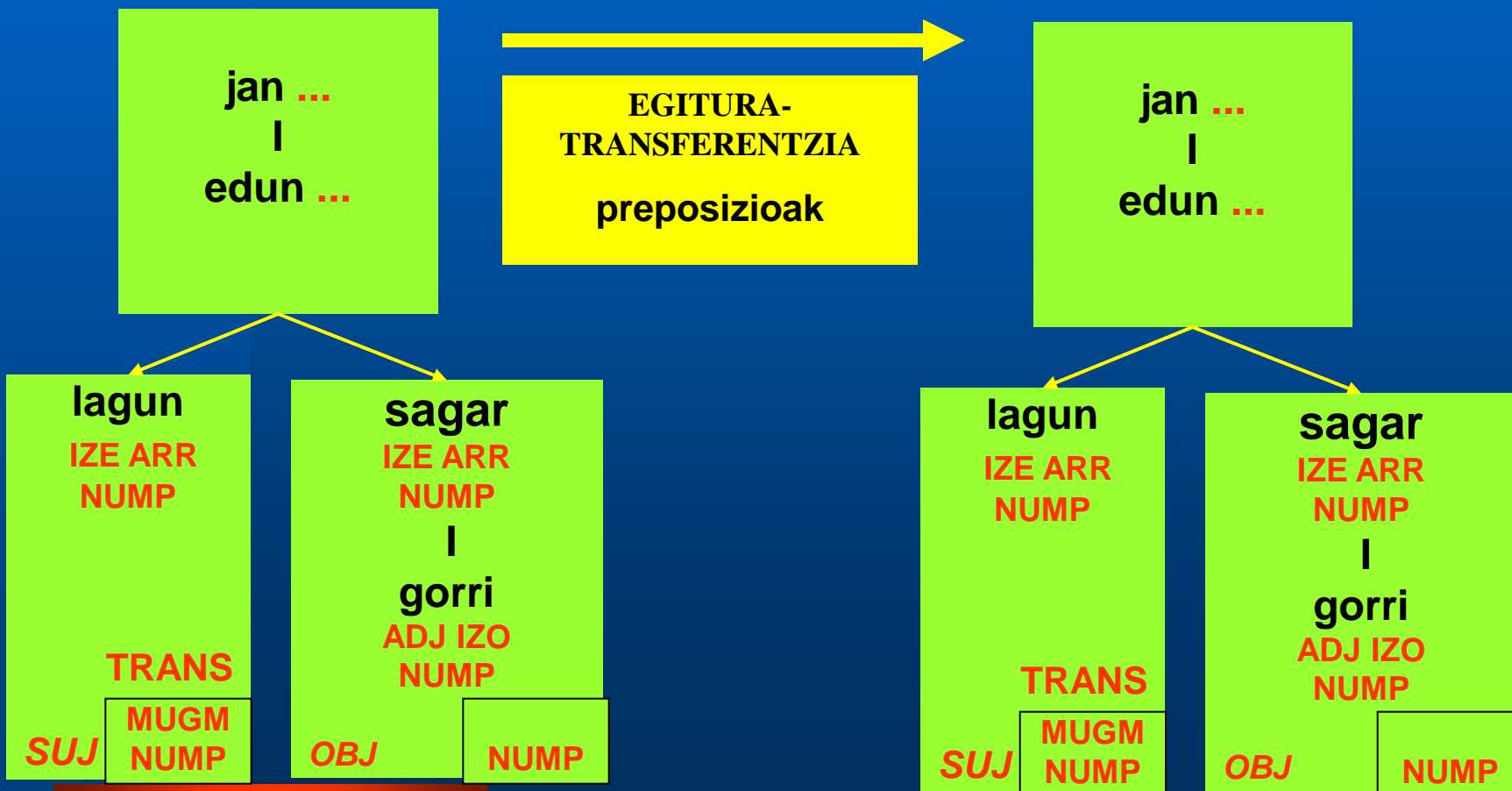

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

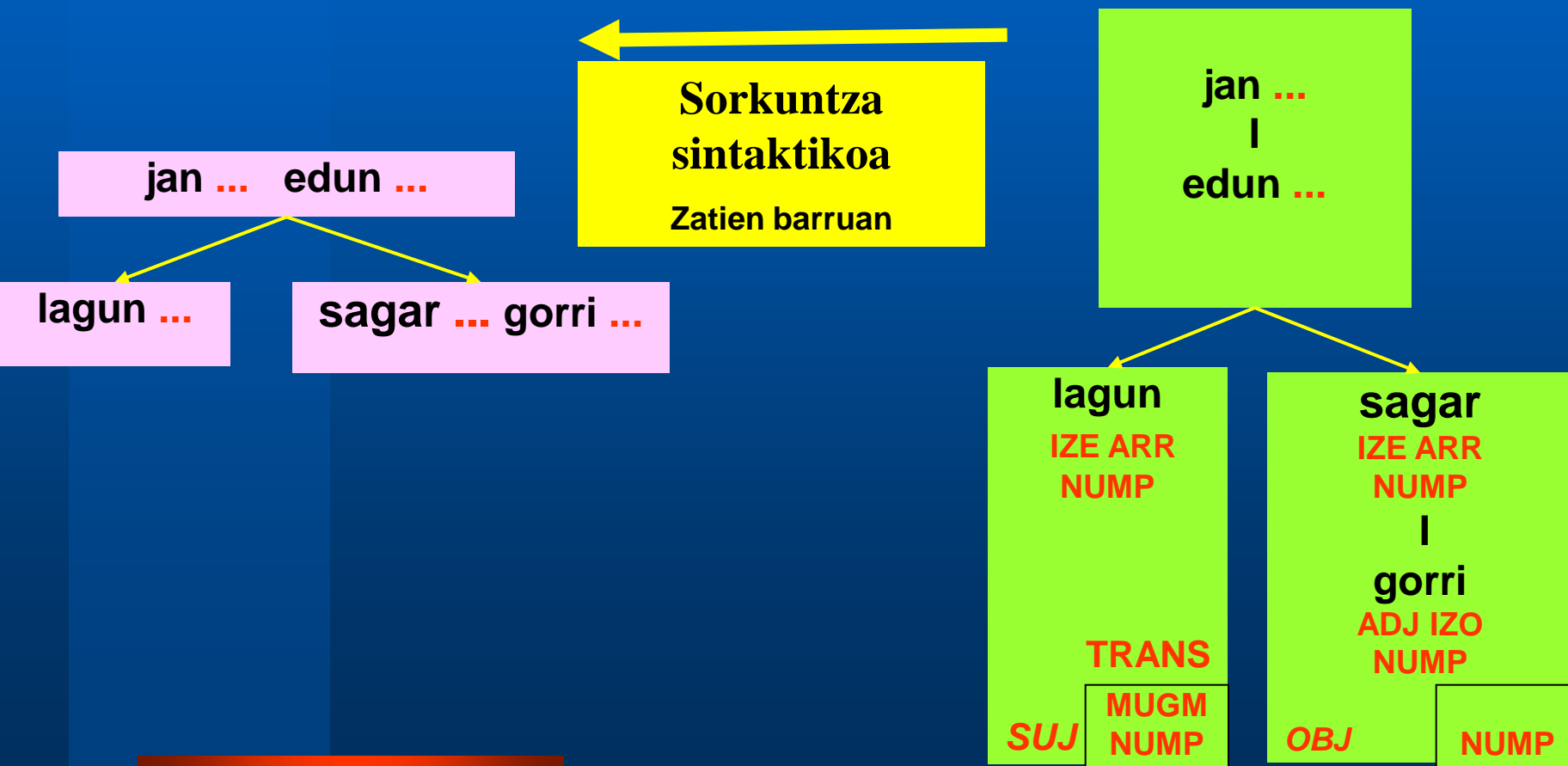

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

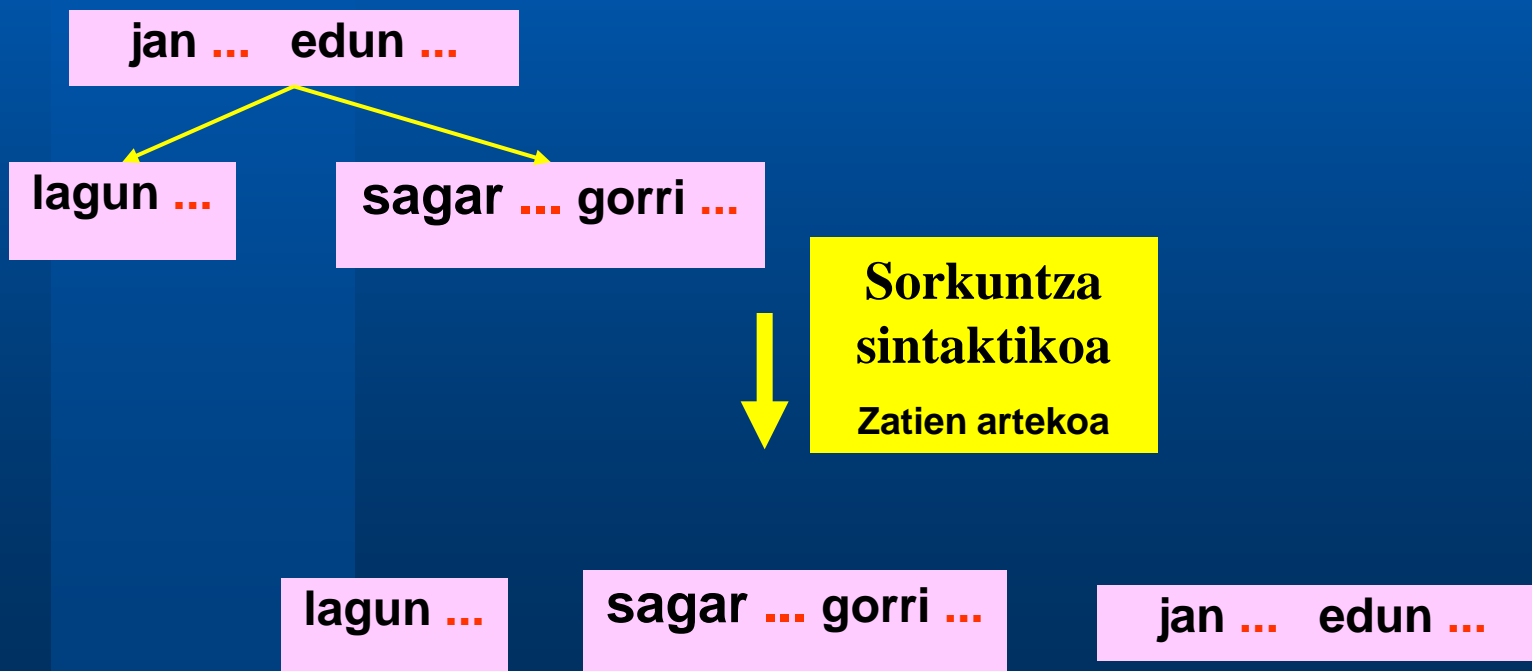

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

Transferentzia

Egitura-transferentzia (II)

“Los amigos han comido manzanas rojas ”

“Lagunek sagar gorriak jan dituzte”

Sorkuntza
morfologikoa

lagun ...

sagar ... gorri ...

jan ... edun ...

OpenTrad – Bi jokaera

Hizkuntza latinoen artekoena:

- Testuaren analisi sakonik ez da behar
=> Abiadura handia egoera finituko teknologiari esker
Itzulpen-prozesua nabigazioarena baina azkarragoa da
=> nabigatzen den bitartean bisitatutako orrien itzulpena lor daiteke batere atzerapenik gabe
- Fidagarritasuna edo kalitatea ~ % 95

Espainieratik euskarara

- Analisi sintaktiko sakona behar da
Automatekin bakarrik ezin da => motelagoa
 - Hitz bat itzultzeko aukera anitz.
Oraindik semantika ez => maiztasun handieneko adiera
Euskararekin errore gehiago sortzen dira
- => Kalitate txikiagoa

OpenTrad - Mugak

Matxin esaldi sinpleak itzultzen:

- *Ellos ganan esta batalla, pero perderán la guerra.*
Beraiek bataila hau irabazten dute, baina gerra galduko dute.
- *El traductor que estamos desarrollando.*
Garatzen ari garen itzultzailea.
- *Además ahora come manzanas y peras.*
Gainera orain sagarrak eta udareak jaten ditu.

OpenTrad - Mugak

Matxin prentsako adibide bat itzultzen:

SUCESO

Un ciudadano vasco aparece ahogado con los pies atados en aguas del Puerto de Barcelona.

Dos personas han aparecido muertas en aguas del Puerto de Barcelona. Uno de ellos, al parecer un ciudadano vasco, tenía los tobillos atados entre sí con una corbata.

GERTAERA

Euskal hiritar bat <ahogado> azaltzen da <Puerto_de_Barcelona> uretan lotutako oinekin.

Bi pertsonak hilak azaldu dira <Puerto_de_Barcelona> uretan. Beraien bat, euskal hiritar bat, artean lotutako orkatilak hartzen nituen gorbata batekin.

OpenTrad - Mugak

Matxin prentsako adibide bat itzultzen:

SUCESO

Un ciudadano vasco aparece ahogado con los pies atados en aguas del Puerto de Barcelona.

Dos personas han aparecido muertas en aguas del Puerto de Barcelona. Uno de ellos, al parecer un ciudadano vasco, tenía los tobillos atados entre sí con una corbata.

GERTAERA

Euskal hiritar bat <ahogado> azaltzen da <Puerto_de_Barcelona> uretan lotutako oinekin.

Bi pertsonak hilak azaldu dira <Puerto_de_Barcelona> uretan. Beraien bat, euskal hiritar bat, artean lotutako orkatilak hartzen nituen gorbata batekin.

OpenTrad - Mugak

Matxin prentsako adibide bat itzultzen:

SUCESO

Un ciudadano vasco aparece ahogado con los pies atados en aguas del Puerto de Barcelona.

Dos personas han aparecido muertas en aguas del Puerto de Barcelona. Uno de ellos, al parecer un ciudadano vasco, tenía los tobillos atados entre sí con una corbata.

GERTAERA

Euskal hiritar bat <ahogado> azaltzen da <Puerto_de_Barcelona> uretan lotutako oinekin.

Bi pertsonak hilak azaldu dira <Puerto_de_Barcelona> uretan. Beraien bat, euskal hiritar bat, artean lotutako orkatilak hartzen nituen gorbata batekin.

OpenTrad - Mugak

Matxin prentsako adibide bat itzultzen:

SUCESO

Un ciudadano vasco aparece ahogado con los pies atados en aguas del Puerto de Barcelona.

Dos personas han aparecido muertas en aguas del Puerto de Barcelona. Uno de ellos, al parecer un ciudadano vasco, tenía los tobillos atados entre sí con una corbata.

GERTAERA

Euskal hiritar bat <ahogado> azaltzen da <Puerto_de_Barcelona> uretan lotutako oinekin.

Bi pertsonak hilak azaldu dira <Puerto_de_Barcelona> uretan. Beraien bat, euskal hiritar bat, artean lotutako orkatilak hartzen nituen gorbata batekin.

OpenTrad - Mugak

- Oraingoaz, beti aukeratzen da maiztasun handieneko adieraren itzulpena

Hemos montado un tomate de narices.
Sudurren tomate bat igo dugu. 😊

OpenTrad - Mugak

- Analisi sintaktiko anbiguotan interpretazio bakarra aukeratu du analizatzaileak testua ulertu barik.

Beti ez du asmatzen:

de → 1) -ko

2) -tik

3) -ren

Trae el pan de la tarde.

✓ **Arratsaldeko ogia dakar.**

Trae el pan de la panadería.

? **Okintzako ogia dakar.**

Trae el pan de su madre.

✓ **Bere amaren ogia dakar.**

Yo voy de casa al campo.

✓ **Ni etxetik noa mendiari.** 😊

Soy de ciudad.

😊 **Hiritik naiz.**

OpenTrad - Mugak

- Hitz anitzeko unitate lexikalen tratamendua bideratzen:

red wine

ardo beltza (EZ *ardo gorria*)

sin embargo

hala ere (EZ *enbargorik gabe*)

Ekinbideak

- **Matxin**
 - Erregeletan eta transferentzian oinarritutako prototipoa
 - es->eu eta en->eu
- **OpenTrad**
 - es->eu, es<->ca, es<->ga
- **Itzulpen-memoriak sortu eta erabiltzeko tresnak**
- **Ikerlerroak**

Itzulpen-memoriak

- **Itzulpen memoriaren sorkuntza eta kudeaketa automatikorako tresnak**
 - Itzultzeko unitateen identifikazioa
 - Testu elebidunen parekatze-prozesu baten bitartez unitateen baliokideak bilatu.
 - Unitatea esaldia baino txikiagoa: Sintagma mailakoak.
- **Aurreko tresnak erabiliz sortu itzulpen-memoriak TMX formatuan**
- **Itzulpen-memoretan dagoen informazioa kontsultatzeko tresnak. Web serbitzua.**
- **Code & Syntax eta Eleka**

Ekinbideak

- **Matxin**
 - Erregeletan eta transferentzian oinarritutako prototipoa
 - es->eu eta en->eu
- **OpenTrad**
 - es->eu, es<->ca, es<->ga
- **Itzulpen-memoriak sortu eta erabiltzeko tresnak**
- **Ikerlerroak**

Ikerlerroak- Transferentzian

(transferentzian oinarritutako hurbilketaren barruan)

Hobekuntza posibleak:

- Terminologia-erauzketa automatikoa (ERAUZTERM...)
- Adiera-hautapenerako laguntza aurreratuak (Wordnet, WSD teknikak, ...)
- Aditzen azpikategorizazioari buruzko datuak
- Postedizioa

Ikerlerroak- Beste hurbilketak

- **Metodo estatistikoak corpus parekatuen gainean**
Kevin Knight
A Statistical MT Tutorial Workbook, August 1999.
www.isi.edu/natural-language/people/knight.html
- **Adibideen Oinarritutako Itzulpen Automatikoa**
Díaz de Ilarraza A., Mayor A., Sarasola K. 2002
Adibideetan Oinarritutako Itzulpen Automatikoa (AOIA): azterketa bibliografikoa eta euskararekin lan egiteko proposamenak
Senez aldizkaria. 17. - 35. orr.
ixa.si.ehu.es/lxa/Argitalpenak/Artikuluak
- **Metodo hibridoak**
Hutchins John
The State of Machine Translation in Europe and Future Prospects.
www.kkhec.ac.ir/Linguistics%20articles%20index/state_of_machine_translation_in.htm

Ikerlerroak- Beste aplikaziotan

“Hemendik urte batzuetara, agian ez ditugu ikusiko itzulpen automatiko “huts”-eko sistemarik, baizik eta ordenagailu bidezko hainbat tresna eta aplikazio non Itzulpen Automatikoa osagaietako bat baino izango ez den. “ J. Hutchins

- Denak batera, eta erabiltzaileak konturatu gabe:
 - informazio-bilaketa
 - informazio-erauzketa
 - laburbiltze-sistemak
 - itzulpen automatikoa
- Ildo horretatik doaz:
 - “cross-lingual information retrieval”
 - laburbiltze-sistema eleanitzak
 - testu-sorkuntza eleanitza datu-baseetatik

Ikerlerroak: Itzulpen-laguntzak

Itzultzailearentzako lan-estazioak (*workstation*)

- Itzulpen memoriak
- Hiztegi elektronikoen kontsulta aurreratua
- Terminologiaren erauzketa, bilaketa eta kudeaketa
- Testu-edizio eleanitza errazten duen hainbat leiho era koordinatuan kudeatzen dituen interfazea
- Softwarearen lokalizazio-lanak errazteko tresnak
- Bitestuak (corpus elebidunak) parekatzeko tresnak
 - Eta nahi izanez gero, eta nahi den zatian... itzulpen automatiko osoa erabiltzeko aukera